

- Жито — наступна після пшениці хлібна культура в Україні. Житній хліб багатий біологічно активними речовинами, є високопоживним і має добрі смакові якості. Зерно жита містить повноцінні, багаті незамінними амінокислотами, особливо, лізином, білки і вітаміни А, С, Е і групи В. Біологічна цінність білка жита вища, ніж у пшениці.
- Жито здатне виростати на самих різних ґрунтах, включаючи кислі і малородючі, витримує температуру на глибині вузла кущіння до -22° (пшениця — до -18°C).
- Рід *Secale* представлений в природі і культурі диплоїдними видами і різновидами з $2n=14$. Тетраплоїдне жито з $4n=28$ одержане штучно.
- Селекція озимого жита направлена на створення високоврожайних короткостеблових сортів, стійких до вилягання, комплексу найбільш шкідливих хвороб (снігової плісняви, кореневої і стеблової гнилі, різним видам іржі, борошнистої роси), високою морозозимостійкістю, стійкістю до проростання зерна на корені.

Ботанічна система роду *Secale* L.

- I. Sect. *Oplismenolepis*
- 1. *S. silvestre* Host
- 2. *S. iranicum* Kobyl
- 3. *S. montanum*
- Subsp. *Montanum*
- Subsp. *kuprijanovi*
- Subsp. *anatolicum*
- Subsp. *africanum*
- II. Sect. *Secale*
- 4. *S. cereale*
- Subsp. *cereale*
- Subsp. *vavilovii*
- Subsp. *tetraploidum*
- Subsp. *derzhavinii*
- Subsp. *tsitsinii*

Sect. Secale

- Включає один вид ($2n=14$ та 28). Поліморфний вид, що об'єднує всі форми однорічного та багаторічного жита на диплоїдному та тетраплоїдному рівні (5 підвидів).
- Підвид Subsp. *cereale* – жито зернове ($2n = 14$). Включає сорта і різновидності посівного жита та примітивного однорічного жита з неламким колосом. Поширена як культура і засмічувач пшениці та ячменю в Закавказзі, Середній Азії, Передній Азії.

- Підвид *Subsp. vavilovii* – жито Вавилова ($2n = 14$).

Включає всі однорічні форми польового та дикого жито з ламким колосовим стержнем. Поширена у східній частині Середземномор'я, Близькому сході, Малій Азії, Ірані, Іраку. Засмічує посіви пшениці та ячменю, обсипається до збирання основної культури. Безпосередній предок підвида зернового жита.

Підвид Subsp. tetraploidum – жито тетраплоїдне ($2n=28$). Створено шляхом штучного подвоєння кількості хромосом зернового жита(Subsp.cereale).

Рослини однорічні відрізняються більш крупним розміром стебла, листків, колоса і зерна.

Вирощується в культурі як зернова і кормова рослина в європейських країнах і північній Америці.

- Підвид Subsp. *derzhavinii* – жито Державина ($2n=14$). Створено в 1938р. А. І. Державиним шляхом гібридизації *S. cereale* x *S. montanum*.
- Диплоїдне багаторічне жито, використовується як багаторічна кормова культура. Застосовується в селекції зернових сортів як джерело імунітета до хвороб.

- Підвид *Subsp. tsitsinii* – жито Цицина ($2n = 28$).

Молодий підвид, створений шляхом подвоєння числа хромосом *Subsp. Derzhavini* в Головному Ботанічному саду АН СРСР М.А. Махаліним під керівництвом Н.В. Цицина в 1974р.

Рослина багаторічна, відрізняється крупними розмірами листка, колоса, зерна та стебла.

Визначення основних різновидностей жита

Підвид	Забарвлення колоса				
	біла				червона
	форма колоса				
	Типово житня	Гіллясто-лопатчаста	“Єжовка”	пшеницеподібна	
Subsp. cereale	Vulgare	Compositum	Monstrosum	Triticeforme	-
Subsp. derzhavinii	Albispicum	-	-	-	Erytrospicum
Subsp. tetraploidum	Nudipaleatum	Ramosum	-	-	-
Subsp. tsitsinii	Pseudoalbispicum	-	-	-	-

Жито (*Secale cereale* L.)

КОЛОС

прапорцевий листок

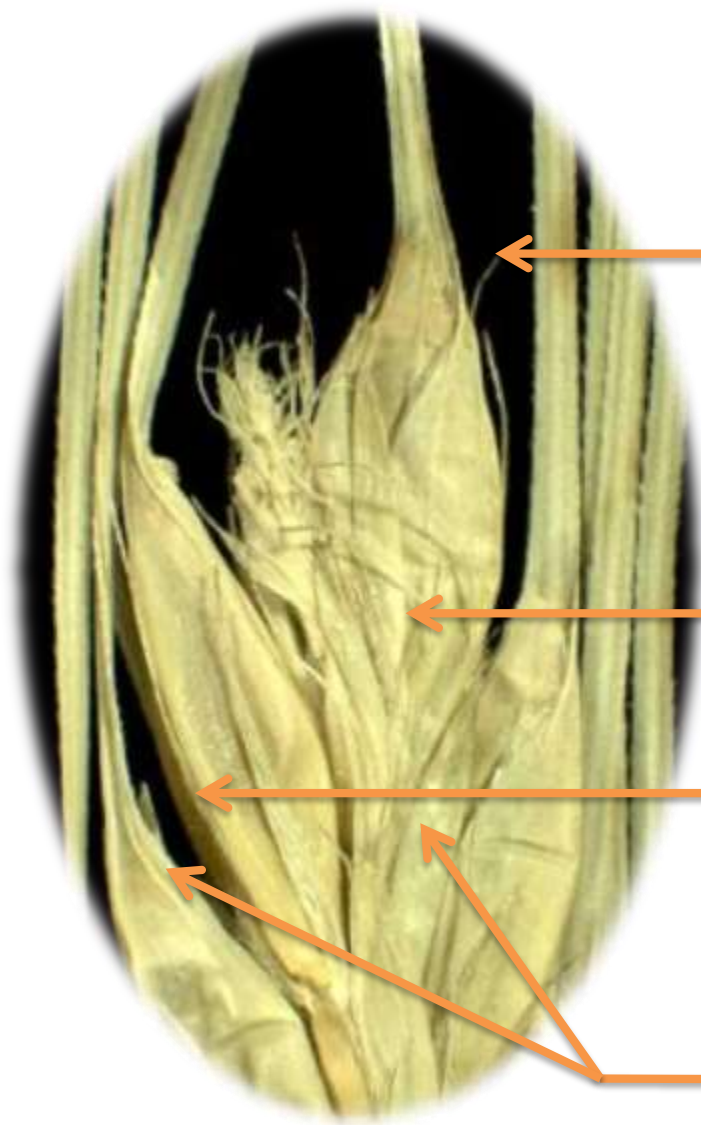
вушка

стебло

Колос

Колосок

середній

зовнішня квіткова луска

верхня колоскова луска

нижня колоскова луска

**ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ СОРТОВИХ ВІДМІТНИХ ОЗНАК, ЯКІ
ВИКОРИСТОВУЮТЬ ЗА ІДЕНТИФІКАЦІЇ СОРТІВ ЖИТА
(попереднє інспектування)**

<i>Місце виявлення сортової ознаки</i>	<i>Ознака</i>	<i>Варіювання</i>
Прапорцевий листок	довжина піхви	від дуже короткої до дуже довгої
	довжина пластинки	від дуже короткої до дуже довгої
	восковий наліт на піхві	відсутній або від дуже слабкого до дуже сильного
Колос	восковий наліт	відсутній або від дуже слабкого до дуже сильного
Соломина	опушення під колосом	відсутнє або від дуже слабкого до дуже сильного

Прапорцевий листок: довжина піхви

дуже коротка

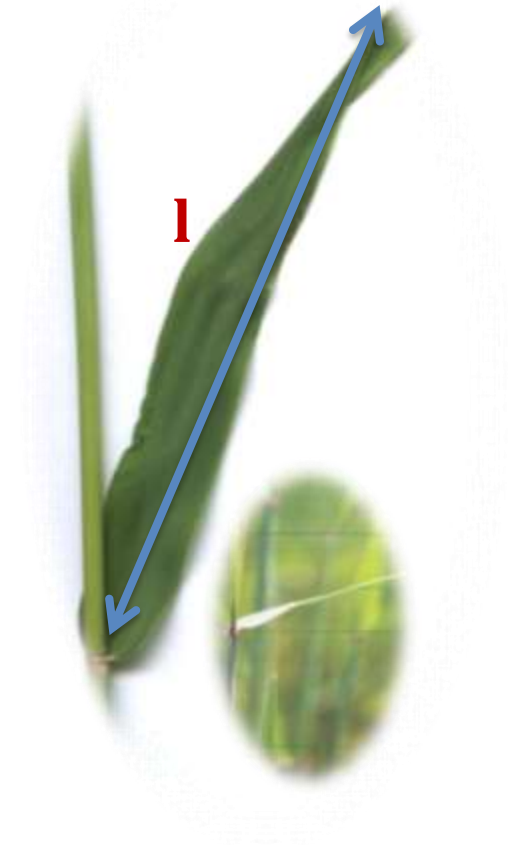

середня

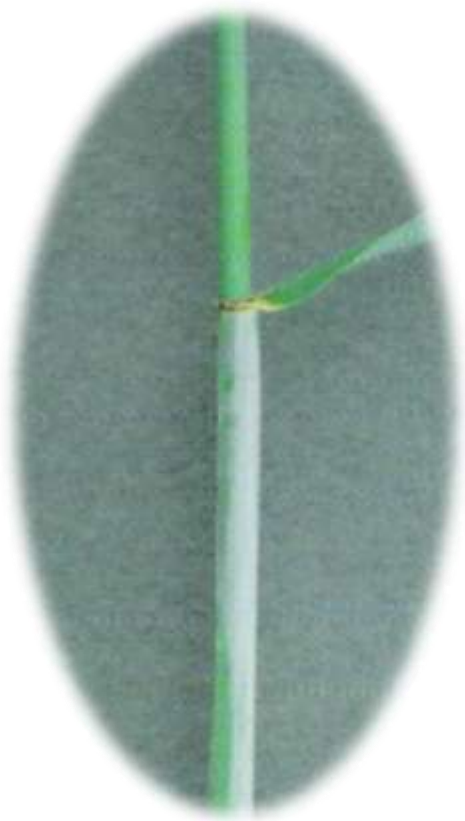
дуже довга

Прапорцевий листок: довжина пластинки

дуже коротка
середня
дуже довга

Прапорцевий листок: восковий наліт на піхві

відсутній або дуже слабкий

помірний

дуже сильний

Колос: сизий наліт

відсутній або дуже слабкий

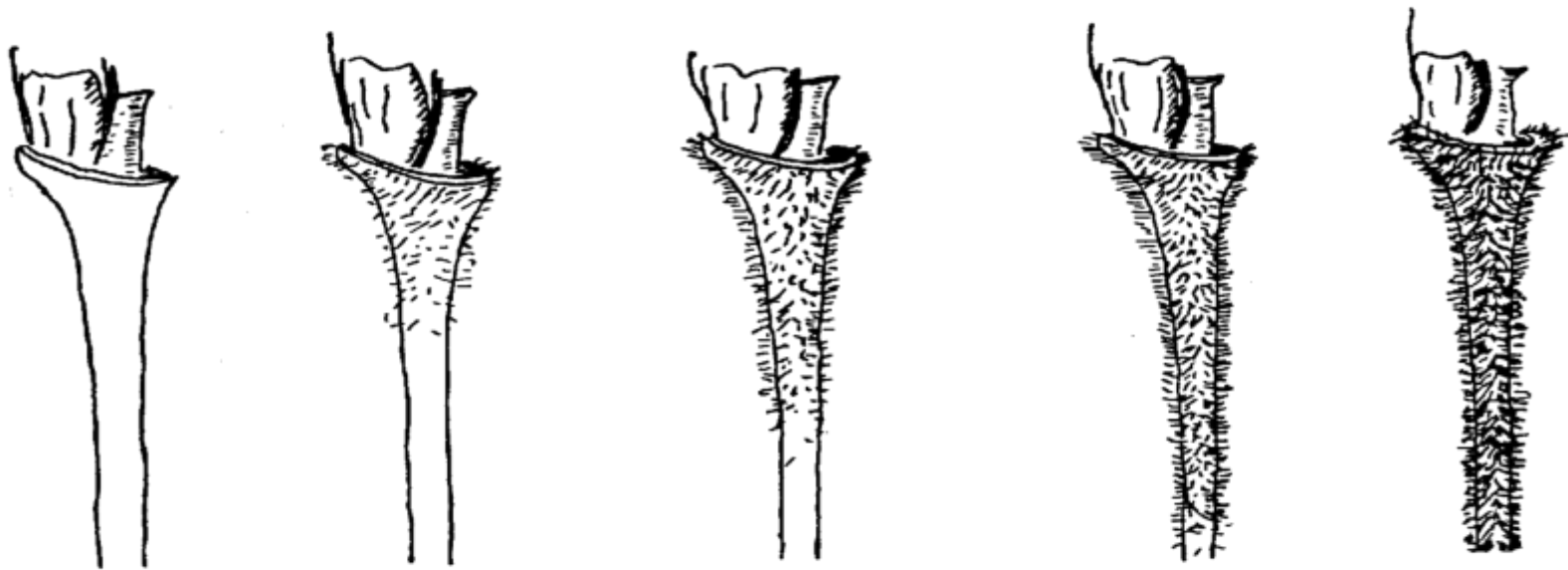

помірний

дуже сильний

Соломина: опушення під колосом

**відсутнє або
дуже слабке**

слабке

помірне

сильне

дуже сильне

**ПЕРЕЛІК СОРТОВИХ ВІДМІТНИХ ОЗНАК, ЯКІ ВИКОРИСТОВУЮТЬ ЗА
ВСТАНОВЛЕННЯ СОРТОВОЇ ЧИСТОТИ СОРТІВ ЖИТА
(остаточне інспектування)**

<i>Місце виявлення сортової ознаки</i>	<i>Ознака</i>	<i>Варіювання</i>
Колос	щільність	від дуже нещільного до дуже щільного
	положення у просторі	прямий, напівпрямий, горизонтальний, напівпохилий, похилий
Соломина	відстань між верхнім вузлом та колосом	від дуже короткої до дуже довгої
Зернівка	довжина	від дуже короткої до дуже довгої

Колос: за щільністю

нещільний

середній

дуже щільний

Колос: положення в просторі

прямий

напівпрямий

горизонтальний

напівпохилий

похилий

Зернівка: за довжиною

дуже коротка

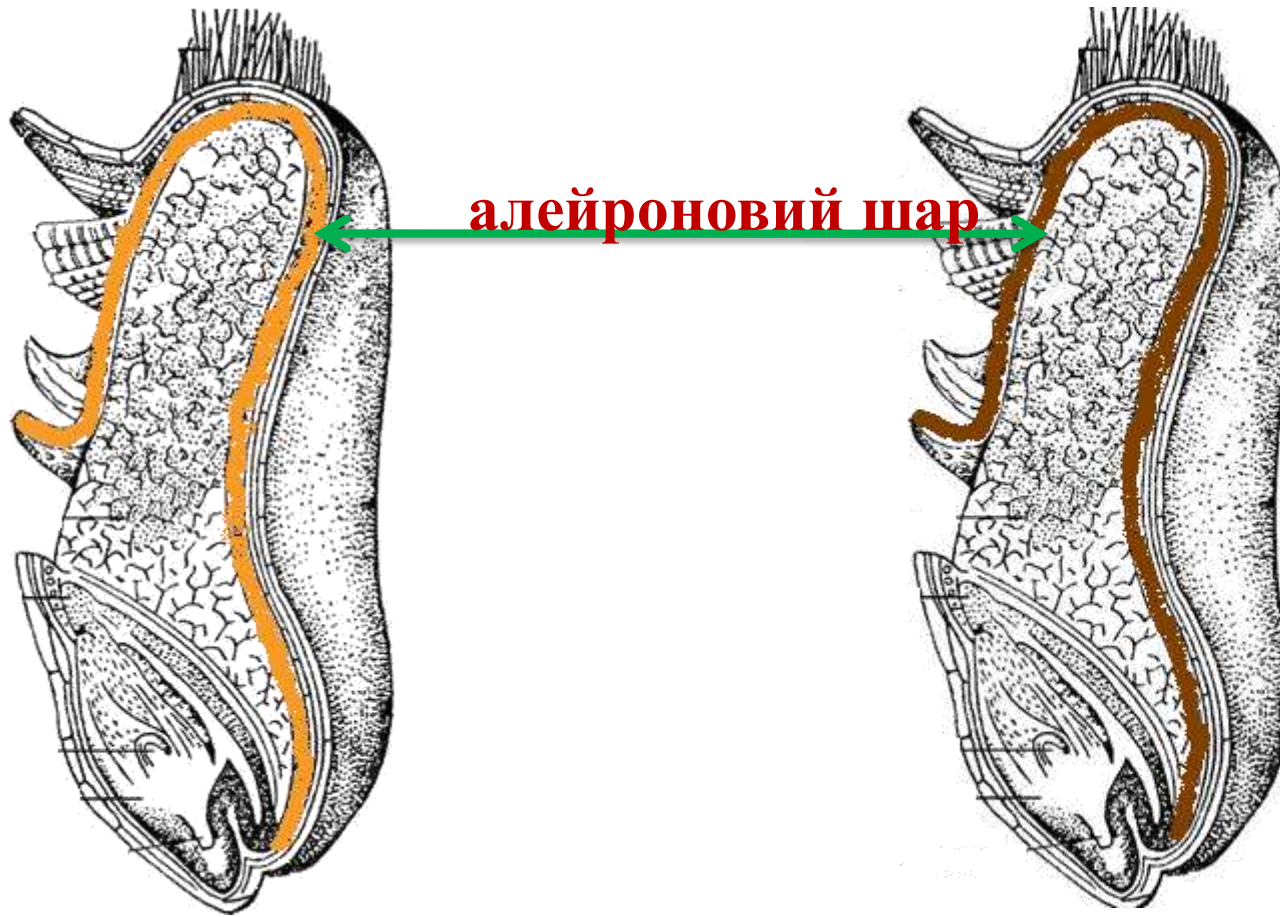
коротка

середня

довга

дуже довга

Зернівка: колір алеїронового шару

світлий

темний

Сорти та гібриди жита озимого селекції Інституту вирізняються підвищеною врожайністю, високою зимо- та морозостійкістю, толерантністю до основних хвороб, стійкістю до посушливих умов вегетації. В Інституті вперше в Україні створено вихідний матеріал, батьківські компоненти, лінії – закріплювачі стерильності та відновники фертильності, а також гібриди, які занесено до Державного реєстру сортів рослин. Технологічність вирощування сортів та гібридів забезпечується підвищеною стійкістю до вилягання, проростання на пні та осипання. Генетична природа розробок забезпечує високі показники якості зерна (вміст крохмалю та білка в зерні, число падіння) не залежно від погодних умов. Гібриди жита за рахунок ефекту гетерозису мають потенціал урожайності 10,0 – 11,0 т/га, а у виробництві – 7,8 – 8,8 т/га. Основною перевагою сортів і гібридів харківської селекції є їх висока морозостійкість (8–9 балів), що за жорстких умов перезимівлі забезпечує вищу урожайність порівняно з сортами іноземної селекції.

Сорт ХАМАРКА®	
<p>Занесений до Державного реєстру сортів рослин України на 2007 рік для зони Степу.</p>	
Головні особливості	Результати випробувань
<p>Середньостиглий. Домінантний тип короткостеблості. Мас високу стабільну врожайність, зимостійкість підвищена, посухостійкість висока.</p>	<p>Маса 1000 зерен 35-42 г. Вміст білка в зерні 10,5-12,5 %, натура зерна 680-750 г/л. Об'єм хліба з 100 борошна - в межах 360-380 см³.</p>
<p>Насінництво сорту потребує дотримання норм з просторової ізоляції (1000-1500 м) від інших посівів цієї культури. Допускається наявність більш високорослих рослин жита до 2,5 %. Норма висіву - від 3,5 до 4,2 млн. схожих зерен на 1 га залежно від попередника.</p>	

Сорт ПАМ'ЯТЬ ХУДОСРКА®	
<p>Занесений до Державного реєстру сортів рослин України на 2011 рік для всіх зон України. Національний стандарт України.</p>	
Головні особливості	Результати випробувань
<p>Середньостиглий. Зимостійкість підвищена, посухостійкість висока. Толерантність до основних хвороб. Стійкість до вилягання і осипання висока.</p>	<p>Потенційна врожайність - 8,5 т/га. Маса 1000 зерен - 32-38 г. Число падіння 280-330 с. Хлібопекарські властивості гарні. Вміст сирого протеїну 12,4%.</p>
<p>Насінництво сорту потребує дотримання норм з просторової ізоляції (1000-1500 м) від посівів інших сортів та гібридів цієї культури. Норма висіву насіння від 3,5 до 4,2 млн. схожих зерен 1 на га залежно від попередника.</p>	

Сучасні сорти та гібриди відрізняються вищою врожайністю, краще відселектовані за стійкістю проти вилягання, менш уражуються хворобами і мають достатньо високі шанси перевершити за врожайністю пшеницю озиму при нижчій інтенсивності обробітку. Крім того, перевагами жита озимого є:

- висока зимостійкість (критична температура вимерзання у жита на 4-5 °С нижча ніж у пшениці).
- менша вибагливість до умов вирощування завдяки більш міцній кореневій системі, яка спроможна засвоювати важко розчинні речовини, що забезпечує більш високу стабільність урожаю;
- менша чутливість до корневих гнилей, нематод, не уразливість твердою та летючою сажкою дають певні переваги при вирощуванні жита в насичених зернових сівозмінах. Жито є добрим попередником для інших культур на всіх типах ґрунтів через низькі витрати добрив, насіння, засобів захисту рослин;
- більш висока посухостійкість. За рахунок більш раннього відновлення вегетації рослини жита встигають засвоїти вологу, яка утворюється після танення снігу, та сформувати міцну розгалужену кореневу систему, яка проникає на глибину до 150 см в ґрунт та спроможна засвоювати вологу з більш низьких шарів ґрунту.

Сорт СТОІР®		новий
<p>Занесений до Державного реєстру сортів рослин України на 2013 рік.</p>		
	<p>Головні особливості</p> <p>Середньостиглий. Висота 115 – 130 см. Зимостійкість підвищена, посухостійкість висока. Стійкість до вилягання і осипання висока.</p>	<p>Результати випробувань</p> <p>Потенційна врожайність - 9,2 т/га. Маса 1000 зерен - 30-35 г. Число падіння 220-330 с. Вміст сирого протеїну - 11,4 %.</p>
<p>Насінництво сорту потребує дотримання норм просторової ізоляції (1000-1500 м) від посівів інших сортів та гібридів цієї культури. Норма висіву насіння від 3,5 до 4,2 млн. схожих зерен на 1 га залежно від попередника.</p>		

У Державному реєстрі сортів рослин України, придатних до поширення на теперішній час знаходяться п'ять вітчизняних гібридів жита та п'ять сортів селекції Інституту рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН. Всі вітчизняні гібриди жита, існуючі на теперішній час, створені в Інституті рослинництва ім. В. Я. Юр'єва НААН.

З 1999 по 2017 рр. створено та передано до державного сорто випробування сім гібридів першого покоління та дві материнських форми – прості стерильні гібриди. П'ять внесено до Державного реєстру сортів рослин України придатних до поширення, два проходять державне сорто випробування.

Гібрид ЮР'ІВЕЦЬ® F₁	
Внесено до Реєстру сортів рослин України на 2007 рік для Степу та Полісся.	
Головні особливості	Результати випробувань
Середньостиглий. Висота 115-130 см. Зимостійкість 8-9 балів, посухостійкість 8 балів, толерантний до основних хвороб.	Потенційна врожайність 9,5- 10,0 т/га, зерно крупне, овальне, сіро-зеленого кольору. Маса 1000 зерен 35-38 г. Число падіння 270-320 с.
Ділянки гібридизації закладаються згідно до вимог просторової ізоляції (1500-2000 м) від посівів жита. Норма висіву насіння на ділянках гібридизації - від 2,0 до 3,0 млн. схожих зерен на га, а на товарних посівах - не більше 3,5 млн. схожих зерен на 1 га.	

Гібрид СЛОБОЖАНЕЦЬ® F₁

Внесено до Реєстру сортів рослин України на 2008 рік для Степу та Полісся. Національний стандарт України.

Головні особливості

Середньостиглий. Зимостійкість та посухостійкість - 9 балів, толерантний до основних хвороб.

Результати випробувань

Потенційна врожайність - 9,5-10,0 т/га.
Маса 1000 зерен 34-37 г. Число падіння 280-330 с.

Ділянки гібридизації закладаються згідно до вимог просторової ізоляції (1500-2000 м) від посівів жита. Норма висіву насіння на ділянках гібридизації-від 2,0 до 3,0 млн.

схожих зерен на га, а на товарних посівах - **не більше 3,5 млн.** схожих зерен на 1 га.

Гібрид ХАРЛЕЙ® F₁   НОВИЙ

**Внесено до Реєстру
сортів рослин
України з 2013 року
для Лісостепу та
Полісся.**

Головні особливості

Середньостиглий. Висота 120-140 см. Зимостійкість 8 балів, посухостійкість 8 балів, толерантний до основних хвороб.

Результати випробувань

Потенційна врожайність - 9,0-9,5 т/га.
Маса 1000 зерен 35-40 г. Число падіння 320-352 с.

Ділянки гібридизації закладаються згідно до вимог просторової ізоляції (1500-2000 м) від посівів жита.
Норма висіву насіння на ділянках гібридизації-від 2,0 до 3,0 млн. схожих зерен на га, а на товарних посівах - **не більше 3,5 млн. схожих зерен на 1 га.**

Гібрид ЮШТЕР® F₁

НОВИЙ

Внесено до Реєстру сортів
рослин України з 2016 року
для Степу.
Національний стандарт
України.

Головні особливості

Гібрид середньостиглий. Висота 120 – 130 см.
Зимостійкість 8 балів,
посухостійкість 8 балів, толерантний
до основних хвороб.

Результати випробувань

Потенційна урожайність 90-95 ц/га, зерно крупне, овальне, сіро-зеленого кольору. Маса 1000 зерен 35-40 г. Число падиння 320 – 352 с.

Ділянки гібридизації закладаються згідно до вимог просторової ізоляції (1500-2000 м) від посівів жита.
Норма висіву насіння на ділянках гібридизації-від 2,0 до 3,0 млн. схожих зерен на га, а на товарних посівах - не більше 3,5 млн. схожих зерен на 1 га.

Гібрид САТУРН® F₁ НОВИЙ

Внесено до Реєстру сортів рослин України на 2016 рік для Степу. Національний стандарт України.

Головні особливості

Гібрид середньостиглий.
Висота 120 – 130 см.
Зимостійкість 8 балів,
посухостійкість 8 балів,
толерантний до основних хвороб.

Результати випробувань

Потенційна урожайність 95-100 ц/га, зерно крупне, овальне, сіро-зеленого кольору.
Маса 1000 зерен 34-37 г.
Число падіння 280 – 330 с.

Ділянки гібридизації закладаються згідно до вимог просторової ізоляції (1500-2000 м) від посівів жита. Норма висіву насіння на ділянках гібридизації-від 2,0 до 3,0 млн. схожих зерен на га, а на товарних посівах - **не більше 3,5 млн. схожих зерен на 1 га.**